

Dimensiunea constituțională a bunei-credințe

Drd. Gîrbovan Claudia

La dimension constitutionnelle de la bonne foi

Résumé

La bonne foi est l'une des notions que connaissent presque tous les systèmes juridiques, ceci en grande partie à cause de son origine Romain. Même si le concept n'est pas forcément juridique, il a toujours été très important parce que, grâce à la moralité induite, il augmente la crédibilité du système par rapport aux citoyens. Selon le Code Civil Roumain, la bonne foi est réglemantée comme présomption légale relative. Peu à peu, la bonne foi a été reconnue comme l'un des principes fondamentaux du droit, étant présumée et protégée dans tous les rapports juridiques. Par sa présence dans la Constitution de la Roumanie, la notion de bonne foi est devenue une obligation fondamentale pour tous les citoyens Roumains, pour les étrangers et apatrides. Concernant l'Etat Roumain, il doit respecter toutes les obligations qui lui incombent des traités internationaux, et cela par une interprétation adéquate et correcte.

Key words: *good trust, constitution, rights, freedoms, mechanism*

Cuvinte cheie: *bună credință, constituție, drepturi, libertăți, mecanism*

1. Preliminarii. Parcursul sinuos cunoscut de ideea de bună-credință, precum și insuficiența doctrinei contemporane, sunt argumentele pentru realizarea unui studiu ce are ca principal ax dimensiunea constituțională a bunei-credințe. Având în vedere dispozițiile art. 1899 alin. (2) C.civ., din materia uzucapiunii asupra bunurilor imobile prin posesia de bună-credință, potrivit căroră *buna-credință se presupune întotdeauna*, putem deduce faptul că buna-credință este reglementată, în sistemul nostru de drept, sub forma unei prezumții legale relative. Opinia majoritară exprimată în doctrina și jurisprudența din zilele noastre este că buna-credință se prezumă indiferent de materia în care se pune problema acesteia. Ca atare, ne aflăm în prezența unui principiu general al dreptului civil al cărui conținut este dat de faptul că buna-credință este întotdeauna prezumată și ocrotită în raporturile juridice civile. Prin prezența sa în textul Constituției, astăzi se poate vorbi de o dimensiune constituțională a bunei-credințe.

2. Buna-credință – infuzie de morală în drept. Despre buna-credință se spune că a permis dreptului să evolueze.¹ Prin intermediul ei morala a reușit să pătrundă în dreptul pozitiv, fiind astăzi prezentă în toate ramurile sale. Deși de-a lungul timpului au existat voci care au pus la îndoială oportunitatea prezenței regulilor morale în drept, ele fiind privite ca o sursă de insecuritate juridică prin conținutul vag cu care justițiabilul jonglează, nu poate fi totuși conceput un sistem de drept care să nu aibă ca fundament morala. Un sistem de drept format din reguli stricte, dar contrare principiilor morale, nu s-ar putea impune în fața cetățenilor. Până la urmă, oamenii se supun unui sistem juridic nu de teama sancțiunilor, a forței coercitive a statului, ci o fac de bună voie atât timp cât cred în valorile promovate de

¹ B. Jaluzot, *La bonne foi dans les contracts, Étude comparative de droit français, allemand et japonais*, p. 5.

sistemul respectiv, cred în moralitatea normelor pe care au obligația să le respecte, a celor ce le creează și le aplică. Istoria a arătat că în momentul în care un sistem politic își pierde credibilitatea și suportul cetățenilor, el va fi schimbat cu un altul împreună cu sistemul de drept care l-a constituit. Asemenea căderii Bastiliei, orice regim se va ruina sub greutatea propriilor abuzuri și nedreptăți.

Uneori conceptele juridice își au rădăcinile în morală, ceea ce dă credibilitate sistemului juridic în ansamblul său, realizând apropierea atât de necesară între drept și morală. Este și cazul bune-credințe. Ea are ca obiectiv protejarea valorilor juridice, primind astfel valențe juridice tocmai din dorința de a menține relațiile inter-umane funcționale. Tocmai de aceea noțiuni precum buna-credință, deși nu sunt pur juridice, sunt atât de importante; ele oferă sistemului juridic al unui stat o doză de moralitate ce îl va legitima în fața cetățenilor și îi va da putere asupra acestora. Indivizii acceptă limite pentru propriile drepturi tocmai pentru că știu că așa vor fi protejați. Omul ca ființă socială se simte confortabil în interiorul unui sistem, într-o societate bine structurată, preferând o astfel de poziție, ce presupune până la urmă cedarea unei părți din propria libertate, decât să își păstreze libertatea intactă, dar să se afle în afara „lumii civilizate”. Cu toate acestea, el nu acceptă apartenența la un sistem în orice condiții, ci doar în măsura în care primește înapoi cel puțin cât oferă. Adică dobândește drepturi și libertăți pe măsura obligațiilor ce îi revin și, în plus, toate trebuie să fie reglementate de un sistem de drept în ale cărui principii generale și valori se regăsește. Deși cu o istorie atât de lungă, începută prin cultul zeiței *Fides* din dreptul roman, buna-credință nu a primit o definiție legală. Doctrina a fost cea care, de-a lungul timpului, a încercat să o definească, de exemplu, ca fiind „convingerea greșită pe care o are o persoană cu privire la temeinicia dreptului pe care îl invocă sau îl exercită și de care legea ține seama pentru a-i recunoaște fie dreptul însuși, fie numai alte efecte juridice”². Într-o altă opinie, buna-credință este concepută ca o stare psihologică a unui subiect de drept considerat individual, stare care implică o anumită activitate a individului sau o atitudine pur intelectuală de ignorare sau eroare care poate fi apreciată etic și pe baza căreia, plecând de la norma de drept, să se poată declanșa efecte juridice.³

În dreptul român, buna-credință se constituie ca principiu fundamental și este întotdeauna prezumată și ocrotită, indiferent de raportul juridic în care se face referire la ea. În ciuda faptului că nu există o reglementare expresă a bunei-credințe ca principiu fundamental, este evident faptul că în raporturile juridice subiectele de drept sunt întotdeauna presupuse a fi animate de intenția sinceră de a se comporta cu onestitate și în conformitate cu legea. În plus, un principiu general al dreptului nu are nevoie întotdeauna de o consacrare legislativă expresă⁴. Astfel, legea ocrotește întotdeauna buna-credință, niciodată reaua-credință.

Subiectul de drept beneficiază în raporturile juridice civile de prezumția de bună-credință, *bona fides presumitur*, a cărei prelungire în dreptul penal este prezumția de nevinovăție.

² P. Anca, M.I. Eremia, *Efectele juridice ale bunei-credințe în dreptul civil*, în “Justiția Nouă”, nr. 12/1965, p. 52.

³ C. Opreșan, *Elemente de morală în conceptul de bună-credință*, în S.C.J., nr. 1/1970, p. 50.

⁴ I. Dogaru, D.C. Dănișor, Gh. Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, Editura Științifică, București, 1999, p. 150-151

3. Prezența bunei-credințe în textele constituționale. Ca ansamblu de norme care organizează viața în comun, dreptul face posibilă conviețuirea socială. Coordonarea conduitelor, realizată prin intermediul normelor dreptului obiectiv, este premisa necesară asigurării coexistenței libertăților individuale.⁵ Constituția, în sensul pe care îl cunoaștem noi astăzi, datează din Evul Mediu⁶, dar tradiția constituțională este mult mai veche decât constituția scrisă. De-a lungul istoriei, fiecare stat a avut o constituție în sens material, adică un ansamblu de cutume care stabileau modul de exercitare a puterii.⁷ Deși concept universal și cu o tradiție îndelungată, constituția este o noțiune dificil de definit. Se poate spune că reprezintă actul care, inițial, constituie statul și apoi devine statutul acestuia și un instrument de limitare a puterii.⁸ Ca expresie supremă a suveranității poporului, are drept scop primar limitarea puterii, aceasta realizându-se prin separația puterilor în Stat și prin garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor. Această garantare este posibilă cu ajutorul justiției constituționale *ce mediază între puterile statului, pe de o parte, între majoritate și opoziție, pe de altă parte, și, în fine, între stat și societatea civilă*⁹.

Hegel spunea că fiecare popor are constituția care i se potrivește și i se cuvine¹⁰, în sensul că cetățenii trebuie să se regăsească în valorile promovate de aceasta. Într-adevăr, curentele politice ale unei anumite perioade, situația economică, mișcările sociale, ideile filozofice de la un moment dat se vor regăsi în textul și spiritul constituției unui stat, ca de altfel în întregul său sistem de drept. Astfel, se poate spune despre Constituție că ia naștere ca stare de conștiință colectivă, în timp ce adevăratele izvoare ale dreptului sunt tocmai aceste realități exterioare sistemului juridic care îi vor determina conținutul concret.¹¹

România de după 1989 a devenit un stat democratic, în care normele de drept sunt impuse de voința majorității, dar cu respectarea drepturilor minorităților. Alături de

⁵ Gh. Mihai, R.I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*, Editura All, București, 1997, p.205.

⁶ La începutul celui de-al doilea mileniu au apărut primele acte cu valoare juridică superioară, ce cuprindeau anumite reguli generale de conduită politică și juridică privind raportul dintre guvernanți și guvernați, precum și asigurarea contra unor abuzuri. Exemple în acest sens constituie *Assies de Jerusalem* (1099), *Magna Charta* (1215), *Bula de Aur* (1356)

⁷ C. Ionescu, *Drept constituțional și instituții politice*, ediția a II-a, Editura All Beck, București, 2004, p. 391.

⁸ D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I - *Teoria generală*, tratat, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 135

⁹ D.C. Dănișor, *Drept constituțional și instituții politice*, tratat, vol. I, Ed. Sitech, Craiova, 2006, p.188. -¹⁰Hegel, *Principiile filosofiei dreptului*, Editura Academiei, București, 1969. Întotdeauna presupuse a fi animate de intenția sinceră de a se comporta cu onestitate și în conformitate cu legea. Un principiu general al dreptului nu are nevoie întotdeauna de o consacrare legislativă expresă. Astfel, legea ocrotește întotdeauna buna-credință, nicio-dată reaua-credință. Subiectul de drept beneficiază în raporturile juridice civile de prezumția de bună-credință, *bona fides presumitur, a cărei prelungire în dreptul penal este prezența de nevinovăție. Prezența bunei-credințe în textele constituționale. Ca ansamblu de norme care organizează viața în comun, dreptul face posibilă conviețuirea socială.*

Coordonarea condțiilor, realizată prin intermediul normelor dreptului obiectiv, este premisa necesară asigurării coexistenței libertăților individuale. *Constituția, în sensul pe care îl cunoaștem noi astăzi, datează din Evul Mediu, dar tradiția constituțională, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme, în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989, și sunt garantate:* art. 15 alin. (1): *Cetățenii beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.*

lpmmu

dispozițiile ce reglementează organizarea și funcționarea puterilor, în constituție sunt incluse anumite valori supreme pe care le garantează, demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic. Statul garantează un număr de drepturi și libertăți fundamentale pentru cetățenii săi, dar impune și o limitare a acestora, căci altfel democrația s-ar transforma în anarhie.

4. Buna-credință în art. 57 din Constituția României

Titlul II din Constituție este dedicat drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale. Dacă în Capitolul II din acest titlu sunt abordate, pe rând, drepturile și libertățile persoanei, Capitolul III prezintă, ca o completare firească, îndatoririle fundamentale ale acesteia. Din categoria îndatoririlor fundamentale fac parte fidelitatea față de țară (art. 54), apărarea țării (art. 55), contribuțiile financiare sub forma taxelor și impozitelor (art. 56) și exercitarea drepturilor și obligațiilor cu bună-credință (art. 57). Dacă primele patru obligații fundamentale se referă strict la cetățenii români, cea de-a 5-a este o îndatorire cu caracter general, adresându-se cetățenilor români, străini și apatrizilor rezidenți în România.

Îndatoririle fundamentale sunt corelative drepturilor și libertăților fundamentale, astfel că o persoană fizică sau juridică nu se poate prevala doar de drepturi, fără a-și asuma și obligații corespunzătoare.¹² Pentru a se conserva și dezvolta, statul se bazează pe asumarea conștiință de către cetățenii săi a îndatoririlor lor fundamentale. Astfel întărit, statul va garanta la rândul său drepturile și libertățile consacrate de Constituție. Astfel, conform art. 57¹³ din Constituția României, este instituită obligația fundamentală a cetățenilor români, străini și apatrizilor de a-și exercita drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile celorlalți. O astfel de obligație este abstractă și se aplică tuturor, atât subiecților de drept persoane fizice, cât și autorităților publice sau altor organizații. Ea se deosebește de o obligație subiectivă prin aceea că nu se referă la un subiect de drept ori la o anumită categorie și, pe de altă parte, nu se referă la un anumit domeniu ori ramură de drept.

Prin acest articol, Constituția României a consacrat două principii ale regimului juridic al exercitării drepturilor și libertăților fundamentale: buna-credință și respectarea drepturilor altuia, fiind pentru prima dată când aceste principii, prezente constante în dreptul civil, sunt ridicate la rang de principii constituționale. Mecanismul bunei-credințe presupune parcurgerea a două etape, prima la nivelul conștiinței individului unde trebuie să se nască dorința de a acționa în limita drepturilor primite, iar a doua în raporturile cu ceilalți, constând într-o exteriorizare sub forma unor atitudini sau activități care să nu lezeze drepturilor celorlalți.

Se urmărește așadar exercitarea drepturilor și libertăților garantate de Constituție în conformitate cu scopul lor, asigurându-se participarea tuturor membrilor societății la viața socială și, în același timp, nedeturnarea lor de la această finalitate¹⁴. Sunt astfel direct vizate abuzul de drept și fraudarea la lege, nefiind permisă exercitarea unui drept cu încălcarea scopului pentru care a fost instituit, aducând prejudicii drepturilor și intereselor legitime ale altor cetățeni sau interesului general, ori eludarea intenționată a dispoziției unei norme juridice, de obicei prohibitivă, prin folosirea dispoziției unei alte norme juridice, situație în care subiectul de drept înfăptuiește un act nu pentru a obține efectele firești ci cu intenția de a

obține pe cale indirectă efecte interzise de o altă normă juridică, ori a face inaplicabile efectele unei norme imperative, prin folosirea unei alte norme juridice cu caracter imperativ.

Bună-credință a persoanei presupune, în primul rând, ca aceasta să cunoască drepturile și libertățile ce îi sunt acordate prin lege, fiind vorba de conținutul dar și de limitele acestora, iar în al doilea rând, să se bucure de ele fără a aduce atingere drepturilor și libertăților celorlalți. Ca o consecință firească „*nimeni nu poate invoca un drept al său ca just temei pentru încălcarea dreptului altuia*”.

Art. 57, pe de o parte, invită la exercitarea drepturilor și libertăților cu bună-credință și, pe de altă parte, descrie și un model de comportament ce va fi considerat de bună-credință: acela prin care nu se aduce atingere drepturilor și libertăților celorlalți. Norma constituțională arată deci că exercitarea drepturilor cu bună-credință presupune respectarea drepturilor celorlalți. Prin această limitare se obține chiar protejarea propriilor drepturi și libertăți, căci „*respectarea drepturilor și libertăților altora este nu numai premisa, ci chiar garanția propriilor drepturi și interese*”¹⁵.

Câtă vreme subiectul de drept își exercită drepturile și libertățile fundamentale cu bună-credință, acestea sunt garantate. Nu vor putea fi atinse nici de alți subiecți de drept, nici de Stat prin legiferările viitoare. În caz contrar, se va face apel la forța coercitivă a statului.

Prin art. 15 coroborat cu art. 1 alin (3) și art. 57, Constituția noastră afirmă universalitatea drepturilor și libertăților fundamentale, dar atenționează și asupra obligației la exercitarea acestora cu bună-credință.¹⁶ Universalitatea drepturilor omului și a îndatoririlor acestora înseamnă, pe de o parte, că ele se aplică tuturor ființelor umane, iar pe de altă parte, că reglementările în vigoare trebuie să se conformeze unor principii universale atunci când se referă la drepturile omului. Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale nu sunt ale cetățeanului – noțiune politică, ci ale tuturor și sunt atemporale.

O altă consecință a prezenței bunei-credințe în textul Constituției se răsfrânge asupra actelor normative în vigoare și a celor viitoare.

România este un stat de drept în care respectarea Constituției și a supremației sale este obligatorie. Prin urmare, nici o normă legală contrară Constituției nu poate subzista în ordinea juridică. Menționarea bunei-credințe în textul Constituțional nu este întâmplătoare, ci trebuie să creeze consecințe pe planul ierarhiei normelor juridice.

Nici o lege nu poate deroga de la acest principiu. Bună-credință, ca principiu general de drept, servea ca model de conduită pentru subiecții de drept și ca regulă de interpretare pentru organele de aplicare, dar nu crea obligații pentru sistemul legislativ. Devenind principiu constituțional, nici legiuitorul nu poate adopta acte cu încălcarea lui. Actele normative emise vor trebui să facă diferența între subiecții de drept de bună-credință și cei de rea-credință și, în raport cu această distincție, să conducă la efecte juridice diferite. În caz contrar, apare posibilitatea contestării dreptului obiectiv prin excepția de neconstituționalitate. Astfel, în cazul neaplicării unui tratament diferențiat pentru persoane de bună sau de rea-credință, Curtea Constituțională poate invoca neconstituționalitatea acelei legi, aceasta având ca efect lipsirea ei de eficacitate juridică.

Putem spune că bună-credință se constituie într-o „limitare a puterii normative a Statului”¹⁷. Prin urmare, orice normă juridică ce va permite cetățenilor români, cetățenilor

¹⁷ I. Dogaru (coord.), *Drept civil. Teoria generală a actelor cu titlu gratuit*, Editura All Beck, București, 2005, p. 307.

străini sau apatrizilor să își exercite anumite drepturi și obligații în mod invaziv în raport cu ceilalți indivizi va fi declarată neconstituțională și nu va produce efecte juridice. La fel, orice convenție internațională ce va permite exercitarea de drepturi și obligații cu încălcarea drepturilor celorlalți nu va putea fi ratificată. Principiul constituțional al bunei-credințe nu se aplică și legilor adoptate înainte de introducerea art. 57 în Constituție, datorită principiului neretroactivității legii căruia i se supune și Constituția.

5. Buna-credință în art. 11 din Constituția României. O altă referire a Constituției la buna-credință, de data aceasta în legătură cu Statul român, se întâlnește în art. 11 care tratează raportul dintre dreptul internațional și dreptul intern.

Conform art. 10¹⁸ din Constituție privind relațiile internaționale, România își declară atașamentul față de principiile dreptului internațional și față de normele general admise ale acestuia. România își bazează deci relațiile internaționale pe două categorii de norme: principii de drept intern recunoscute de toate familiile de sisteme juridice și principiile generale ale dreptului internațional, adică un ansamblu de reguli generale și abstracte care guvernează relațiile internaționale contemporane. Respectarea lor conduce la egalitate între state și la o coexistență pașnică, la care textul Constituției face o referire expresă, aceasta însemnând respectarea reciprocă între state a integrității teritoriale și a suveranității, neagresiunea, neamestecul în afacerile interne, egalitatea și avantajul reciproc.

Articolul 11 din Constituție, referindu-se la raportul dintre dreptul intern și cel internațional, stabilește un sistem monist care exclude orice dualitate între cele două ordini juridice. Statul român integrează normele juridice convenționale, la care este parte, în dreptul intern. Așadar, se impune o prioritate de principiu a tuturor tratatelor internaționale față de legile interne. Instituind o ierarhie a normelor se va putea stabili cu ușurință și exactitate norma aplicabilă, una din condițiile existenței statului de drept fiind tocmai claritatea ierarhiei normative.

Conform art. 11 alin. (1)¹⁹, România se obligă să îndeplinească «întocmai și cu bună-credință» obligațiile ce-i revin din tratatele încheiate. Această dispoziție trebuie interpretată în sensul Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, din 1969, la care România este parte; aceasta prevede în art. 27 că statul nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat.

Ca izvor de drept internațional, tratatul reprezintă declarațiile de voință a două sau mai multe subiecte primare sau derivate – state sau organizații internaționale – care decid să creeze, să modifice sau să desființeze norme juridice internaționale.²⁰ Încheierea unui tratat presupune parcurgerea unor proceduri internaționale: schimbul și examinarea deplinului puteri, negocierea textului tratatului, adoptarea și autentificarea textului, decizia statului de a se obliga prin tratat – ratificarea, intrarea în vigoare.

Textul analizat este expresie a principiului încrederii, manifestat între statele comunității internaționale, *pacta sunt servanda* – convențiile trebuie să fie respectate. Statele

¹⁸ Constituția României, art. 10 „România întreține și dezvoltă relații pașnice cu toate statele și, în acest cadru, relații de bună-vecinătate, întemeiate pe principiile și pe celelalte norme general admise ale dreptului internațional”

¹⁹ Constituția României, art. 11 alin. (1): „Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte.”

²⁰ V. Constantin, *Drept internațional public*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2004, p. 126.

se angajează astfel să creeze condițiile necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor ce decurg din tratatele semnate. Buna-credință presupune ca, în raport cu circumstanțele concrete, fiecare stat să-și îndeplinească obligațiile asumate, așa cum rezultă ele dintr-o interpretare corectă a celor convenite. Aceasta se poate obține prin respectarea spiritului tratatului, fără a se încerca o deturnare a obiectivelor lui.

Se observă că textul nu impune o condiție generală de reciprocitate pentru ca tratatele ratificate să fie obligatorii. Aceasta înseamnă că, în principiu, aplicarea tratatelor «întocmai și cu bună-credință» nu depinde de atitudinea statului cocontractant.

Aliniatul (2)²¹ al art. 11 dispune că tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern. Prin actul solemn al ratificării, Statul confirmă voința de a fi legat prin tratatul respectiv la respectarea conținutului său prin intermediul Parlamentului țării, organul ales pentru a legifera, fiind astfel posibilă includerea tratatelor în sistemul normativ intern. Primind valoare de lege, el va fi obligatoriu pentru toate organele statului. Judecătorul va avea obligația să aplice tratatul ratificat ca pe orice normă internă; în plus, are obligația să controleze conformitatea legilor cu tratatele atunci când decide care este norma aplicabilă cauzei.

Aliniatul (3)²² al art. 11 din Constituție, introdus în urma revizuirii din 2003, stabilește că tratatele trebuie să fie conforme Constituției pentru a putea fi ratificate, iar dacă cuprind dispoziții contrare Constituției nu pot fi ratificate decât în urma revizuirii acesteia. Controlul constituționalității tratatelor intră în atribuțiile Curții Constituționale, în baza art. 146 lit. b, și trebuie făcut înainte de ratificare.

Faptul că tratatul trebuie să fie conform cu Constituția implică o obligație de diligență din partea celor abilitați să ceară controlul acestuia, astfel ca nici un tratat care ar putea cuprinde clauze contrare Constituției să nu scape controlului Curții Constituționale. Odată tratatul ratificat, nici Constituția nu va mai putea fi invocată pentru a justifica o neexecutare a lui, deci excepția de neconstituționalitate a unui tratat nu poate fi ridicată.

6. Concluzii. Prin noua poziție ocupată de buna-credință în dreptul românesc s-a realizat un salt de la vechiul statut de principiu general de drept, la acela de principiu constituțional. Astfel, se poate vorbi de o universalizare a noțiunii; vechiul concept religios este astăzi prezent în legea supremă a Statului, conferind o mai mare credibilitate sistemului în fața cetățenilor, iar un sistem juridic ce promovează și protejează buna-credință este unul puternic, având șanse mari de a trece proba timpului.

²¹ *Constituția României*, art. 11 alin. (2): „*Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern.*”

²² *Ibidem*, art. 11 alin (3): „*În cazul în care un tratat la care România urmează să devină parte cuprinde dispoziții contrare Constituției, ratificarea lui poate avea loc numai după revizuirea Constituției*”